

Яніна Вовк,
старший викладач кафедри психології,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-7461-1290>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-ПОЗИЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Роботу присвячено актуальному питанню щодо розвитку професійної Я-позиції викладачів в умовах сучасних викликів та змін. Трансформація освітнього середовища прискорила процес зміни освіти, інтеграцію цифрових технологій та організацію онлайн-навчання.

Було опитано 57 викладачів закладів вищої освіти, 17 чоловіків та 30 жінок, віком від 24 до 65 років та визначено мотиваційні, когнітивні та поведінкові особливості.

У процесі роботи встановлено, що серед мотивів вибору професії викладачами соціономічних спеціальностей домінують зовнішні, порівняно із внутрішніми. Водночас серед внутрішніх особистісних мотивів переважають: позиція підтримки та сприяння розвитку (передача знань, бажання вчити інших, допомогти пізнати світ молодому поколінню); позиція самопізнання і саморозвитку (перспектива особистісного розвитку: професійного, духовного, культурного тощо); позиція егоцентричності (самореалізація, реалізація потреби в спілкуванні). Серед зовнішніх суспільно визначених мотивів переважають: життєві обставини; шанованість і поважність професії викладача в суспільстві та престижність.

У межах вивчення самоактуалізації викладачів соціономічних професій закладів вищої освіти як складника когнітивного компоненту професійної Я-позиції виявлено, що її показники знаходяться на середньому рівні вираженості. Для викладачів характерне цілісне бачення власного життя, часткова незалежність у своїх вчинках, думках, бажаннях, часткове самоприйняття із власними позитивними та негативними якостями, прагнення до пізнання нового та творча спрямованість.

У результаті кореляційного аналізу встановлено наявність позитивних взаємозв'язків між самоконтролем у спілкуванні викладачів соціономічних професій закладів вищої освіти та емпатією, комунікативними здібностями, самоактуалізацією; мотиваційними установками та комунікативними здібностями.

Ключові слова: освіта, професійна Я-позиція, мотивація, когнітивні здібності, комунікація.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми. Виклики сучасності, пандемія COVID-19 та війна в Україні прискорили процес трансформації освіти, інтеграцію цифрових технологій та організацію онлайн-навчання. Перед викладачами закладів вищої освіти постало питання необхідності оволодіння новими методами навчання (синхронного, асинхронного, гібридного), складними цифрово-педагогічними моделями взаємодії. Такі умови значно підвищили вимоги до професійного рівня та компетенції викладачів (Венцева, 2022; Diachuk, 2024).

Сучасні професійні вимоги вказують на необхідність постійного професійного розвитку та становлення професійної Я-позиції викладачів соціономічної сфери (Jiang, 2024; Nagymzhanova, 2025; Yulin, 2025). Це включає не лише професійну компетентність, але й особистісне становлення. Викладачі повинні мати чітке уявлення про свою роль, сильні сторони та потенціал для подальшого зростання, що позитивно впливає на ефективність навчання та формування професійної культури студентів (Geraci, 2023; Shuliak, 2024).

Педагогічна майстерність, професійна та інноваційна культура, методологічна та інформаційна грамотність є підґрунтям розвитку професійної Я-позиції

викладачів та іміджу науково-педагогічного працівника як образу (Kozhevnikova, 2024). Саме вони сприяють вибору індивідуального стилю професійної діяльності та володіння інноваційними технологіями та самовизначенню, самореалізації (Зубцова, 2020). Крім того, слід звертати увагу на психологічні аспекти педагогічної діяльності, високий рівень стресу й вигорання, рівень емоційного інтелекту та мотивації, що є глобальною проблемою в Україні (Самкова, 2021; Tavrovetska, 2023). Тому необхідно розробляти програми підтримки нормального емоційно-психологічного стану педагогів соціономічних дисциплін та розвивати їх професійні компетенції (Gavade, 2023; Domínguez-González, 2025).

Професійна Я-позиція викладачів має вирішальне значення, оскільки покращує аналітичні здібності та критичне мислення, а також розвиває важливі організаційні та когнітивно-дослідницькі навички (Khrystiuk, 2023; Shcherban, 2024). Розвинений когнітивний компонент професійної Я-позиції педагога свідчить про прийняття обраної професійної діяльності як засобу самоактуалізації та дає змогу викладачеві соціономічних професій будувати власну стратегію свого особистісного та професійного зростання, а також сприяє розвитку здобувачів вищої освіти (Тумчук, 2024).

Формування професійної Я-позиції викладачів виступає ключовим чинником якості навчання й адаптивності освітнього середовища, яке змінюється під впливом сучасних викликів, цифровізації та реформ.

Мета та завдання. *Мета роботи* – визначити психологічні особливості розвитку професійної Я-позиції викладачів соціономічних професій у сучасних умовах трансформації освітнього середовища.

Методи дослідження. У цьому пілотажному емпіричному дослідженні (2011–2025 років) було опитано 57 викладачів закладів вищої освіти, які працюють у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (від 27 серпня 2022 р. Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Київському столичному Університеті імені Бориса Грінченка та Національному транспортному університеті). Серед осіб, які взяли участь у дослідженні, було 17 чоловіків та 30 жінок, віком від 24 до 65 років.

Роботу було виконано згідно з розробленою моделлю та визначено рівень сформованості та відповідності професійної Я-позиції викладачів соціономічних напрямів сучасним професійним вимогам (рис. 1).

Статистичне оброблення отриманих результатів емпіричного дослідження проведено за допомогою комп'ютерної програми SPSS for Windows 22 та Jamovi 2.3.28. Отримані дані було перевірено на відповідність нормальному розподілу за допомогою критерію Колмогорова-Смірнова. У результаті перевірки було встановлено, що розподіл нормальний, оскільки рівень значущості $p \geq 0,05$ за шкалами методик. Тому перевага під час статистичного аналізу надавалася параметричним методам статистики (описові статистики: середні величини та розподіл частоти, кореляційний аналіз Пірсона для визначення взаємозв'язків між показниками дослідження тощо).

Результати. У процесі проведення роботи вивчалися психологічні особливості (мотиваційні, когнітивні та поведінкові) розвитку професійної Я-позиції викладачів соціономічних професій закладів вищої освіти. Для цього було розроблено програму емпіричного дослідження, яка дозволила визначити рівень сформованос-

ті та відповідності професійної Я-позиції викладачів соціономічних напрямів вимогам професії. Саме це є однією з основних умов для досягнення ефективності та успішності педагогічної діяльності.

Мотиваційний компонент

Серед викладачів закладів вищої освіти 28% (більшості) у виборі професії були орієнтовані на розвиток та самореалізацію особистості студентів, прагнення допомогти їм у пізнанні нового, а також на особисте бажання передавати свій досвід, знання та навчати. Однаковий відсоток досліджуваних викладачів (по 25%) керуються позицією самопізнання і саморозвитку, для якої характерне прагнення до вдосконалення власної особистості на різних рівнях: професійному, духовному, моральному тощо та егоцентричною позицією, що проявляється в реалізації особистої потреби в спілкуванні і взаємодії та прагненні досягти максимального особистісного становлення як професіонала. Орієнтація на егоцентричність може сприяти виникненню негативних проявів педагогічної взаємодії та провокувати недостатність умов становлення адекватної професійної Я-позиції. На нашу думку, для успішної діяльності викладачів із цією орієнтацією варто проводити психокорекційну роботу з метою усвідомлення власних цінностей та спрямованості не лише на особистісну реалізацію, а і на інших суб'єктів педагогічної взаємодії тощо. Професійна Я-позиція – пізнання нового, виявлена у 17% досліджуваних. Для неї характерна орієнтація на розширення кругозору та надбання нового. Водночас найменший відсоток викладачів закладів вищої освіти (5%) мають професійну Я-позицію прагнень, яка проявляється в таких мотивах вибору професії, як: оцінення викладацької діяльності як мрії; як покликання душі та «викладач найкращий з поміж людей».

Серед опитаних нами більшість викладачів (30%), вибираючи професію, керувалися життєвими обставинами, що говорить про несвідомий її вибір (рис. 2). У 25% респондентів шанованість та поважність професії викладача в суспільстві стала мотивом її вибору, тоді як для 20% викладачів значущим є мотив престижності.

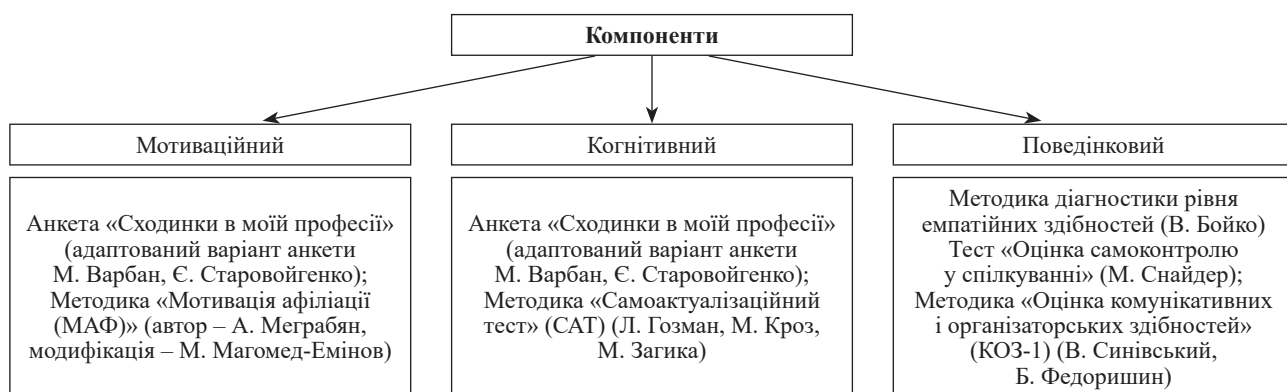

Рис. 1. Модель проведення емпіричного дослідження визначення психологічних особливостей розвитку професійної Я-позиції викладачів соціономічних професій закладів вищої освіти

Джерело: сформовано автором

Під час вибору майбутньої професії існує деяка гендерна особливість мотивації (табл. 1). Було встановлено, що чоловіки під час вибору більше орієнтуються на розкриття потенціалу іншої людини (студентів, колег) ($p \leq 0,05$); повагу та престиж викладацької діяльності в суспільстві ($p \leq 0,01$); кар'єрний ріст ($p \leq 0,05$) та вважають, що робота викладача допоможе їм у майбутньому відкрити власну справу ($p \leq 0,01$). Водночас жінки-викладачі більше орієнтуються на розвиток особистісних здібностей та самореалізацію ($p \leq 0,05$); беруть до уваги думку близьких, яка є цінною для них (однак відмінність не є значущою, а на рівні тенденції), та вважають, що педагогіка розкриває сутність процесу засвоєння людиною соціального досвіду в умовах освітнього процесу, тому вона є важливою для суспільства ($p \leq 0,05$).

Слід зазначити, що серед перспектив викладацької діяльності було визначено: підвищення рівня педагогічного професіоналізму; реалізацію кар'єри в межах

системи освіти; отримання посади в державних органах управління; організацію власної справи; можливість краще виховати своїх дітей; підтримання свого професійного рівня без прагнення змінити роботу (бажання залишитися на теперішній); наукова діяльність; робота викладача оцінюється як тимчасова без бачення можливих перспектив розвитку в цій сфері діяльності (табл. 2).

У результаті аналізу виявлено, що бачення свого майбутнього викладачами закладів вищої освіти мало сім можливих векторів і не отримав жодного вибору варіант, коли робота викладача оцінюється як тимчасова без бачення можливих перспектив розвитку в цій сфері діяльності. Це свідчить про те, що досліджувані викладачі закладів вищої освіти в межах обраної професії зорієнтовані на майбутнє. Крім того, вони бачать різні перспективи й можливості, що зумовлені набутими компетентностями, досвідом, знаннями у викладацькій діяльності.

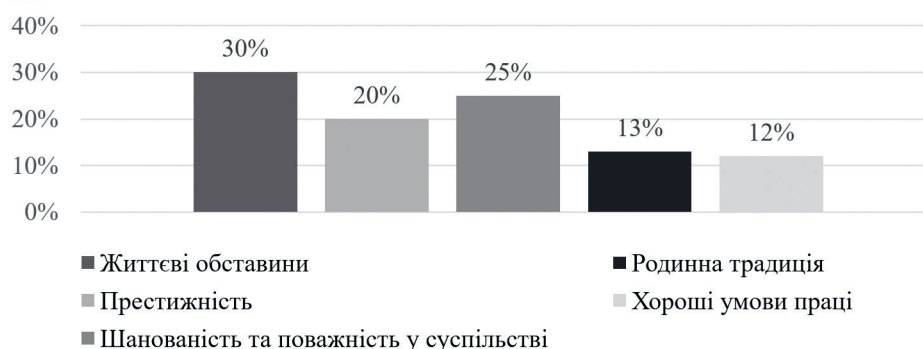

Рис. 2. Розподіл респондентів за частотою вираженості зовнішніх суспільно-визначених мотивів вибору професії викладачів соціономічних професій

Джерело: сформовано автором

Таблиця 1

Гендерна особливість мотивів вибору майбутньої професії викладачами

Мотив вибору професії	Відсоткові показники	
	Чоловіки	Жінки
Розкриття потенціалу іншої людини	69%	31%**
Повага та престиж у суспільстві	83%	17%*
Порада близького оточення (сімейні традиції)	42%	58%
Розвиток особистісних здібностей та реалізація себе	36%	64%**
Високий рівень розуміння оточення	50%	50%
Педагогіка – суспільний досвід	33%	67%**
Відкриття власної справи	79%	21%*
Кар'єрний ріст	68%	32%**

Примітка: * – значущість на рівні $p \leq 0,01$; ** – значущість на рівні $p \leq 0,05$. Розраховані за допомогою t-критерію Стьюдента

Джерело: сформовано автором

Таблиця 2

Розподіл вираженості прагнень викладачів у сфері професійної діяльності

Прагнення викладачів	%
Підвищення рівня педагогічного професіоналізму	25,0
Наукова діяльність	10,0
Кар'єрне зростання в системі освіти	16,0
Посада в державних органах управління	9,0
Підтримання рівня професіоналізму	16,0
Відкриття власної справи	13,0
Досягнення високого рівня батьківського виховання	11,0

Джерело: сформовано автором

Більшість викладачів (25%), прогножуючи свій професійний шлях у майбутньому, уявляють себе в нинішній професії і розцінюють його виключно як підвищення рівня професіоналізму, а саме: збагачення знань, особистісний розвиток, розвиток технічних та практичних вмінь.

Прагнуть до реалізації кар'єри в системі освіти 16% викладачів та такий самий відсоток (16%) орієнтуються виключно підтримувати свій професійний рівень, оскільки їхня робота їх повністю влаштовує.

У перспективі планують використати свої професійні знання для організації власної справи 13% викладачів, вважаючи, що їхні знання та вміння в системі освіти будуть для цього хорошим підґрунтям. Мають намір залишитися в межах своєї професійної діяльності 11% досліджуваних, оскільки вважають, що отримані знання та вміння дадуть можливість краще виховати своїх дітей.

Найменший відсоток досліджуваних зазначили, що бачать свій професійний шлях у межах наукової діяльності (10%). Тоді як 9% викладачів на перспективу хотіли би використати свої професійні знання для отримання роботи в державних органах управління.

Ставлення викладачів до різних аспектів своєї професійної діяльності дозволяє також говорити про їхню професійну Я-позицію, провідними компонентами якої є любов до професії та її прийняття (рис. 3).

У результаті дослідження виявлено, що в більшості викладачів склалося позитивне ставлення до обраної професії. Найбільший відсоток (33%) отримала оцінка «подобається»; 26% викладачів зазначили, що їхня професія їм дуже подобається; 17% відповіли, що це – найкраща професія. Водночас про те, що робота частково подобається, а частково – ні, зазначили 14% досліджуваних. Відповіли, що їм байдуже і вони не задумувалися над цим 3%, а 17% викладачів дали негативну оцінку ставлення до професії викладача, зазначивши, що вона їм не подобається.

У межах емпіричного дослідження було виявлено близько п'ятдесяти особистісних рис, якостей і характеристик поведінки. Саме вони, на думку педагогічних спеціалістів, є важливими в професійній Я-позиції викладача соціономічних професій та сприяють їхній діяльності. Крім того, впливають на ефективність установа педагогічної взаємодії, допомагають у виборі методів роботи, форм впливу на учасників освітнього процесу, а також сприяють особистісному самовизначенню фахівця і його саморозвитку. За допомогою словника було виділено синонімічні групи, що дозволило скоротити список. Після цього з названих слів і словосполучень було складено семантико-частотний словник, де враховувалася частотність вибору слова та об'єм вибірки.

У перебігу роботи було визначено частоту вибору та рангове місце кожної якості (табл. 3).

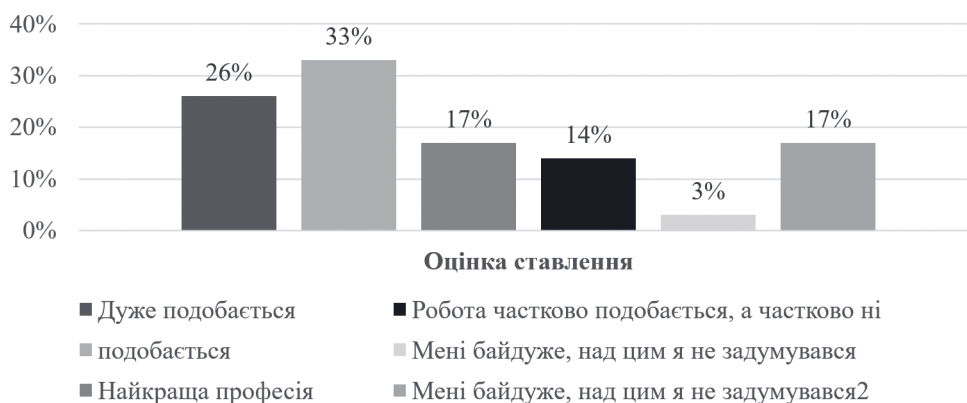

Рис. 3. Розподіл показників оцінки ставлення до професії викладачів соціономічних спеціальностей закладів вищої освіти

Джерело: сформовано автором

Таблиця 3

Особистісні якості, притаманні викладачам соціономічних професій закладів вищої освіти

№	Особистісні якості та характеристики поведінки	Частотність вибору, у %	Рангове місце
1	Професійні знання	20%	1
2	Високий інтелект	14%	2
3	Комунікабельність	12%	3
4	Емпатія	10%	4
5	Компетентність	9%	5
6	Доброзичливість	7%	6
7	Доброта	7%	6
8	Чуйність	5%	7
9	Порядність	5%	7
10	Повага до людей	4%	8
11	Вміння слухати	4%	8
12	Інші якості	3%	9

Джерело: сформовано автором

Таблиця 4

Особистісні якості, які, на думку викладачів, мають бути складовою частиною ідеальної моделі фахівця

№	Особистісні якості та характеристики поведінки	Частотність вибору, у %	Рангове місце
1	Любов до студентів	18%	1
2	Комунікабельність	15%	2
3	Відкритість	14%	3
4	Чесність	10%	4
5	Доброта	9%	5
6	Справедливість	8%	6
7	Людяність	8%	6
8	Розуміння, прийняття та визнання іншого	6%	7
9	Компетентність	5%	8
10	Вміння слухати	4%	9
11	Високий інтелект	3%	10

Джерело: сформовано автором

Встановлено, що 20% опитуваних викладачів важливою особистісною якістю професійної Я-позиції вважають наявність професійних знань та вмінь педагога; 14% досліджуваних зазначають, що це високий рівень інтелекту; 12% – рівень комунікабельності працівників освітньо-культурного середовища.

З метою зіставлення показників наявних професійно важливих якостей та ідеального образу викладача досліджуванам було запропоновано відповісти на запитання: «Вкажіть, будь ласка, які особистісні якості мають бути властиві ідеальному викладачеві?». Респонденти зазначили одинадцять якостей ідеального викладача (табл. 4). В уявленнях про ідеальний образ професіонала визначною особистісною якістю досліджувані назвали любов до студентів, що становить 18% загальної кількості опитуваних; 15% викладачів підтвердили важливість комунікабельності як якості професійної Я-позиції; 14% – відкритість; 10% – чесність; 9% – доброти; 8% – справедливість, 6% – розуміння, прийняття та визнання іншого; 5% – компетентність; 4% – вміння слухати та 3% – високий інтелект викладача.

Ще однією з характеристик професійної Я-позиції викладачів соціономічних професій є комунікативні здібності (табл. 5).

У процесі роботи було визначено, що найбільший відсоток (35%) досліджуваних мають середній рівень комунікативних здібностей та відповідають прагненню до взаємодії, контактів з оточенням, планування роботи та активної позиції у відстоюванні власної думки. Водночас ці характеристики не є сталими. У 30% викладачів рівень комунікативних здібностей нижче середнього, що характеризується відсутністю прагнення

Таблиця 5

Відсоткові показники вираженості рівнів комунікативних здібностей викладачів

Рівні комунікативних здібностей	Відсотковий розподіл
Низький	12%
Нижче середнього	30%
Середній	35%
Високий	5%
Дуже високий	18%

Джерело: сформовано автором

до спілкування, поганій орієнтації в незнайомих, нових ситуаціях, униканні прийняття самостійних рішень, обмеженим колом знайомств тощо. Дуже високий рівень комунікативних здібностей виявлено у 18% викладачів, для яких властиве прагнення до взаємодії, швидка орієнтація у складних ситуаціях, ініціативність, відстоювання власних думок, наполегливість у діяльності тощо. У 12% досліджуваних – низький рівень комунікативних здібностей. Найменший відсоток викладачів (5%) мають високий рівень, що проявляється у швидкій побудові соціальних контактів, прагненні до розширення кола знайомих, активній громадській та соціальній позиції, схильності приймати самостійні рішення і нести за них відповідальність та в ініціативності у спілкуванні.

Обговорення. У роботі було показано, що трансформаційний перехід на онлайн-форму освіти характеризується низкою переваг, серед яких гнучкість, доступність ресурсів та персоналізація навчання. Водночас вона супроводжується психологічними викликами як для здобувачів освіти, так і для викладачів. Емоційне вигорання, зниження рівня мотивації та когнітивне перенавантаження є одними з найпоширеніших наслідків неякісної організації процесу викладання (Tavrovetska, 2023). У своїй роботі А. Гераці та ін. (2023) наголошують на важливості розвитку емоційного інтелекту викладачів як засобу підтримки соціальної присутності та залучення студентів. У нашому емпіричному дослідженні також була показана важливість цих компонентів професійної Я-позиції викладачів та встановлено, що в мотиваційному компоненті переважають такі внутрішні особистісні мотиви вибору професії (підтримка та розвиток інших, самопізнання, саморозвиток, пізнання нового). Тоді як серед зовнішніх суспільно-визначених мотивів вибору професії викладача найбільш вираженими є життєві обставини, шанованість, поважність у суспільстві та престижність.

У результаті аналізу було виявлено наявність значущих кореляційних зв'язків між рівнем емпатійних здібностей та самоконтролем у спілкуванні викладачів соціономічних професій ($r=+0,812$; $p\leq 0,01$). Також було встановлено зв'язок комунікативних здібностей із рівнем мотиваційної установки ($r=+0,324$; $p\leq 0,05$), що

вказує на вірогідні тенденції збільшення рівня мотиваційної установки зі збільшенням рівня комунікативних здібностей.

Рівень самоактуалізації викладачів соціономічних професій закладів вищої освіти прямо та тісно пов'язаний із самоконтролем у спілкуванні ($r=+0,625$; $p \leq 0,01$), тоді як рівень комунікативних здібностей прямо корелює із самоконтролем у спілкуванні ($r=+0,567$; $p \leq 0,01$). Це свідчить про те, що зі збільшенням комунікативних здібностей викладачів, які проявляються у сформованій потребі в комунікації, ініціативності, самостійності, невимушеності під час взаємодії тощо, встановлюється тенденція до збільшення комунікативного контролю. Слід зазначити, що для нього характерна гнучкість, динамічність реагування на різні ситуації, здатність контролювати власні емоції, поведінку, реакції під час спілкування.

Зважаючи на особливу специфіку соціономічної сфери, особливого значення в період трансформації освітнього процесу набуває формування не лише загальнопедагогічних, а й цифрових компетентностей викладачів. Було встановлено, що рівень сформованості цифрових навичок здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей безпосередньо впливає на якість онлайн-навчання. Для цього необхідно розвивати такі компоненти, як цифрова грамотність, саморегуляція, критичне мислення та тайм-менеджмент (Тумчук, 2024). У нашій роботі 25% опитаних викладачів також відмітили, що, прогнозуючи розвиток свого професійного педагогічного шляху в майбутньому, вони визначають його виключно як підвищення рівня професіоналізму (збагачення знань, особистісний розвиток, розвиток технічних та практичних вмінь).

Також у дослідженні Н.В. Дерстуганова (2025) проаналізовано європейський підхід, який включає розвиток ключових компетентностей для навчання впродовж життя, що пропонує інтегративний підхід до формування життєво важливих навичок, серед яких – комунікативна, соціальна, громадянська, цифрова компетентності. Такий підхід є особливо актуальним у контексті реформування педагогічної освіти.

Отже, професійна Я-позиція – це багатогранний феномен, який утворює стійку, усвідомлену сукупність ставлень викладача до праці, до суспільства, до інших людей, до самого себе. Когнітивний компонент у структурі професійної Я-позиції фахівця соціономічних професій є базовим та визначається за такими показниками, як: самоактуалізація викладача (знання про себе, образ себе), рефлексивність і професійна ідентичність (образ професії). Він проявляється через рівень самоактуалізації викладача, яким педагог керується, і характеризує власний спосіб включеності в життєві події та в професійне становлення студентів.

Висновки. Сучасна трансформація освітнього процесу в умовах цифровізації та зовнішніх викликів (зокрема пандемії COVID-19, воєнних дій, стрімкого розвитку технологій) сприяла необхідності переосмислення підходів до підготовки педагогів та процесу розвитку професійної Я-позиції викладачів соціономічних

професій. У процесі роботи було встановлено, що мотиваційний, когнітивний та поведінковий компоненти впливають на становлення Я-позиції викладачів. Результати кореляційного аналізу дозволили визначити взаємозв'язки між самоконтролем у спілкуванні викладачів соціономічних професій закладів вищої освіти та емпатією ($r=+0,812$; $p \leq 0,01$), комунікативними здібностями ($r=+0,567$; $p \leq 0,01$), самоактуалізацією ($r=+0,625$; $p \leq 0,01$); мотиваційними установками та комунікативними здібностями ($r=+0,324$; $p \leq 0,05$). Показано, що основою розвитку професійної Я-позиції викладачів соціономічних професій закладів вищої освіти є особистісні характеристики (мотиваційні установки, емпатійні здібності, комунікативні моделі, комунікативні схильності, самоактуалізація, самоконтроль у спілкуванні), які пов'язані між собою. Саме формуванню цих компонентів необхідно приділяти увагу в розвитку професійної Я-позиції викладачів соціономічних професій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венцева Н. О., Карапетрова О. В. Інноваційна компетентність як складова професійної діяльності сучасного педагога. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2022. № 1 (23). С. 109–115. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2022-1-23-13>.
2. Дерстуганова Н. В. Розвиток загальних компетентностей як важливий фактор євроінтеграційних процесів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка.* 2024. № 2. С. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3605.24.2.4>.
3. Зубцова Ю. Є., Рома О. Ю. Організаційно-методичні засади підготовки майбутніх вчителів до запровадження діяльнісного підходу в початковій школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2020. Том. 69. № 2. С. 155–158. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.30>.
4. Самкова О. М., Бовдир О. С., Вельдбрехт О. О. Емоційне вигорання як чинник професійної деформації. *Габітус.* 2021. Вип. 32. С. 156–159. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.32.27>.
5. Diachuk O. Development of digital competence of teachers in vocational education institutions. *Scientia et Societatus.* 2024. Vol. 3, № 1. P. 77–91. DOI: <https://doi.org/10.69587/ss/1.2024.77>.
6. Domínguez-González M. D. L. Á., Luque de la Rosa A., Hervás-Gómez C., Román-Graván P. Teacher digital competence: Keys for an educational future through a systematic review. *Contemporary Educational Technology.* 2025. Vol. 17, № 2. P. ep577. DOI: <https://doi.org/10.30935/cedtech/16168>.
7. Gavade A. Y., Sidotam A., Varanasi R. A. Pandemic, Hybrid Teaching Stress: Examining Indian Teachers' Socio-technical Support Practices in Low income Schools. In *ACM SIGCAS/SIGCHI Conference on Computing and Sustainable Societies (COMPASS '23), August, 16–19, Cape Town, South Africa.* ACM, New York, NY, USA, 2023. 12 p. DOI: <https://doi.org/10.1145/3588001.3609363>.
8. Geraci A., Di Domenico L., Inguglia C., D'Amico A. Teachers' Emotional Intelligence, Burnout, Work Engagement, and Self-Efficacy during COVID-19 Lockdown. *Behavioral Sciences.* 2023. Vol. 13, № 4. P. 296. DOI: <https://doi.org/10.3390/bs13040296>.

9. Jiang L., Yu N. Developing and validating a Teachers' Digital Competence Model and Self-Assessment Instrument for secondary school teachers in China. *Education and Information Technologies*. 2024. Vol. 29, № 7. P. 8817–8842. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-023-12182-w>.

10. Khrystiuk S. B. The competency-based approach in higher education: Problematicity & Perspectives. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*. 2023. Vol. 14, № 1. P. 111–118. DOI: [http://dx.doi.org/10.31548/hspedagog14\(1\).2023.111-118](http://dx.doi.org/10.31548/hspedagog14(1).2023.111-118).

11. Kozhevnikova A., Kozhevnykov P. Specifics of innovative educational environment and its influence on the development of future teachers' innovative competence. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*. 2024. Vol. 10, № 2. P. 72–80. DOI: <https://doi.org/10.52534/msu-pp2.2024.72>.

12. Nagymzhanova K., Beisenbayeva A., Feizuldayeva S., Zhiyentaeyva B., Abilova B. Formation of Research Competence of the Future Primary School Teacher. *Journal of Teaching and Learning*. 2025. Vol. 19, № 2. P. 154–166. DOI: <https://doi.org/10.22329/jtl.v19i2.8658>.

13. Shcherban T., Khoma P. Formation of digital competence of future primary school teachers by using artificial intelligence. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*. 2024. Vol. 12, № 3. P. 36–55. DOI: <https://doi.org/10.31548/hspedagog/3.2024.36>.

14. Shuliak I., Ostapchuk I., Laborda J. G. Online education in Ukraine in extreme conditions: Constraints and challenges. *Computer Assisted Language Learning Electronic Journal (CALL EJ)*. 2024. Vol. 25, № 1. P. 208–227.

15. Tavrovetska N., Veldbrekht O. Psychological aspects of online learning implementation at Ukrainian universities. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*. 2023. Vol. 9, № 2. P. 38–47. DOI: <https://doi.org/10.52534/msu-pp2.2023.38>.

16. Tymchuk I., Pohorila S., Kaplinskyi V., Popov O., Derstuganova N. Enhancing online learning quality through digital competencies of students. *Salud, Ciencia y Tecnología – Serie de Conferencias*. 2024. Vol. 3. P. 1128. DOI: <https://doi.org/10.56294/setconf2024.1128>.

17. Yulin N., Danso D. D. Assessing pedagogical readiness for digital innovation: A mixed methods study. *arXiv*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2502.15781>.

REFERENCES

1. Ventseva, N. O., & Karapetrova, O. V. (2022). Innovatsiina kompetentnist yak skladova profesiinnoi diialnosti suchasnoho pedahoha [Innovative competence as a component of the professional activity of a modern teacher]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya "Pedahohika i psykholohiia"*. *Pedahohichni nauky – Bulletin of Alfred Nobel University. Series: Pedagogy and Psychology*, 1, 109–115. <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2022-1-23-13> [in Ukrainian].

2. Derstuganova, N. V. (2024). Rozvytok zahalnykh kompetentnostei yak vazhlyvyi faktor yevrointehratsiinykh protsesiv [Development of general competencies as an important factor in European integration processes]. *Ternopils'koho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: pedahohika – Scientific notes of the Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. Series: pedagogy*, 2, 35–42. <https://doi.org/10.32782/2415-3605.24.2.4> [in Ukrainian].

3. Zubtsova, Yu. E., Roma, O. Yu. (2020). Orhanizatsiino-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh vchytyeliv do

zaprovadzhennia diialnisnoho pidkhodu v pochatkovii shkoli [Organizational and methodological foundations for preparing future teachers to implement an activity-based approach in primary school]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and general education schools*, 69(2), 155–158 [in Ukrainian].

4. Samkova, O. M., Bovdyr, O. S., & Veldbrekht, O. O., (2021). Emotsiine vyhorannia yak chynnyk profesiinnoi deformatsii [Emotional burnout as a factor of professional deformation]. *Habitus – Habitus*, 32, 156–159. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.32.27> [in Ukrainian].

5. Diachuk, O. (2024). Development of digital competence of teachers in vocational education institutions. *Scientia et Societas*, 3(1), 77–91. <https://doi.org/10.69587/ss/1.2024.77> [in English].

6. Domínguez-González, M. D. L. Á., Luque de la Rosa, A., Hervás-Gómez, C., & Román-Graván, P. (2025). Teacher digital competence: Keys for an educational future through a systematic review. *Contemporary Educational Technology*, 17(2), ep577. <https://doi.org/10.30935/cedtech/16168> [in English].

7. Gavade, A. Y., Sidotam, A., & Varanasi, R. A. (2023). Pandemic, Hybrid Teaching & Stress: Examining Indian Teachers' Sociotechnical Support Practices in Low income Schools. In *ACM SIGCAS/SIGCHI Conference on Computing and Sustainable Societies (COMPASS '23)*, August, 16–19, Cape Town, South Africa. *ACM, New York, NY, USA*, 12. <https://doi.org/10.1145/3588001.3609363> [in English].

8. Geraci, A., Di Domenico, L., Inguglia, C., & D'Amico, A. (2023). Teachers' Emotional Intelligence, Burnout, Work Engagement, and Self-Efficacy during COVID-19 Lockdown. *Behavioral Sciences*, 13(4), 296. <https://doi.org/10.3390/bs13040296> [in English].

9. Jiang, L., & Yu, N. (2024). Developing and validating a Teachers' Digital Competence Model and Self-Assessment Instrument for secondary school teachers in China. *Education and Information Technologies*, 29(7), 8817–8842. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-12182-w> [in English].

10. Khrystiuk, S. B. (2023). The competency-based approach in higher education: Problematicity & Perspectives. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, 14(1), 111–118. [http://dx.doi.org/10.31548/hspedagog14\(1\).2023.111-118](http://dx.doi.org/10.31548/hspedagog14(1).2023.111-118) [in English].

11. Kozhevnikova, A., & Kozhevnykov, P. (2024). Specifics of innovative educational environment and its influence on the development of future teachers' innovative competence. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 10(2), 72–80. <https://doi.org/10.52534/msu-pp2.2024.72> [in English].

12. Nagymzhanova, K., Beisenbayeva, A., Feizuldayeva, S., Zhiyentaeyva, B., & Abilova B. (2025). Formation of Research Competence of the Future Primary School Teacher. *Journal of Teaching and Learning*, 19(2), 154–166. <https://doi.org/10.22329/jtl.v19i2.8658> [in English].

13. Shcherban, T., & Khoma, P. (2024). Formation of digital competence of future primary school teachers by using artificial intelligence. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, 12(3), 36–55. <https://doi.org/10.31548/hspedagog/3.2024.36> [in English].

14. Shuliak, I., Ostapchuk, I., & Laborda, J. G. (2024). Online education in Ukraine in extreme conditions: Constraints and challenges. *Computer Assisted Language Learning Electronic Journal (CALL EJ)*, 25(1), 208–227 [in English].

15. Tavrovetska, N., & Veldbrekht, O. (2023). Psychological aspects of online learning implementation at Ukrainian universities. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 9(2), 38–47. <https://doi.org/10.52534/msu-pp2.2023.38> [in English].

16. Tymchuk, I., Pohorila, S., Kaplinskyi, V., Popov, O., & Derstuganova, N. (2024). Enhancing online learning qual-

ity through digital competencies of students. *Salud, Ciencia y Tecnología – Serie de Conferencias*, 3, 1128. <https://doi.org/10.56294/sctconf2024.1128> [in English].

17. Yulin, N., & Danso, D. D. (2025). Assessing pedagogical readiness for digital innovation: A mixed methods study. *arXiv*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2502.15781> [in English].

Yanina Vovk,

Senior Teacher, Department of Psychology,

Dragomanov Ukrainian State University,

9, Pirogov Str., Kyiv, Ukraine,

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-7461-1290>

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL POSITION OF TEACHERS OF SOCIO-ECONOMIC PROFESSIONS IN THE CONTEXT OF THE TRANSFORMATION OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The work is devoted to the topical issue of developing the professional position of teachers in the context of modern challenges and changes. The transformation of the educational environment has accelerated the process of changing education, integrating digital technologies, and organizing online learning.

Three hundred teachers of higher education institutions, 70 men and 230 women, aged 24 to 65, were surveyed, and motivational, cognitive, and behavioral characteristics were determined.

The study found that external motives dominate over internal ones among the motives for choosing a profession as a teacher of socio-economic specialties. At the same time, the following internal personal motives prevail: a position of support and promotion of development (transfer of knowledge, desire to teach others, help the younger generation learn about the world); a position of self-knowledge and self-development (prospects for personal development: professional, spiritual, cultural, etc.); the position of egocentricity (self-realization, realization of the need for communication). Among the external socially determined motives, the following prevail: life circumstances; the respect and prestige of the teaching profession in society and its prestige.

Within the framework of studying the self-actualization of teachers of socio-economic professions in higher education institutions as a component of the cognitive component of the professional self-position, it was found that its indicators are at an average level of expression. Teachers are characterized by a holistic view of their own lives, partial independence in their actions, thoughts, desires, partial self-acceptance with their own positive and negative qualities, a desire for new knowledge, and a creative orientation.

As a result of the correlation analysis, positive correlations were found between self-control in the communication of teachers of socio-economic professions in higher education institutions and empathy, communication skills, self-actualization, motivational attitudes, and communication skills.

Key words: education, professional self-position, motivation, cognitive abilities, communication.

Дата надходження статті: 15.09.2025

Дата прийняття статті: 02.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025